

Doemspiekers

door Bert Wolbert

De Grote Winkler Prins

Wie wadden nog jong en veur al neijsgierig wat het leaven vuur ouns allemaal in petto har. En zoa begunnen wie an 't eand van de joaren zestig te prakkezeren um nen encyclopedie an te schaffen. Ie kônt nooit wies genog wedden. In dee tied wôrdten dat meer doan en dan kiek ie eens rond wat de mogelijkheden bint. In de bibliotheek stunden der wat en 'n besten was toch wal De Grote Winkler Prins. Doar stun hoast alles in wa'j wolden wetten. Of nich dan. En zoa, dachten wie, het was toch ok wisse ne anwinst as in de tookomst de familie zol anwasen. Ie konden zoa alles in hoese an de kôkken-taofel opzeuken. Good vuur de ontwikkeling. Doarnôst, het stun ok nog eens good op de boekenplaank of boekenkast. Het was vanzôlfsprekend dat hee in de woonkamer mos stoan. En zonne riege mooie beuk van bie-noa nen meter laank stralen toch wal wat oet. Wie slôaten 'n contract of met ne moatschappij dee ze kon leaveren, ieder bod 'n deel, woar ie joaren laank ne vaste pries in de moand vuur mossen betalen. Was nich goedkoop. Doarnôst konden ie ok alle joar 'n jaarboek anschaffen met het neijs van het joar doarvuur. Heb wie ok wat joar doan.

En zoa greuiden de beukenriege op ounze eken boekenplaank in de woonkamer vanof dat wie wadden trouwd met ne riege van de serie WP.

De Grote Winkler Prins is ne Nederlandse encyclopedie serie dee al in 1870 is begunnen met ne oetgave, schreffen duur 'n predikant Winkler Prins. De WP bestun oet zo deel, bie ouns op de plaank met 'n road-broen umslag en daarop op goald in zwart drukt: GROTE WINKLER PRINS. Zestigdoezend artikelen wôrdt der beschreven met foto's en illustraties. Wie wadden der wies met en broekten hem vaak. Ok hebt wie ouns loaten verleiden um doarnôst nog ne dreedelige serie WP geschiedenisbeuk an te schaffen. Ok aait makkelijk.

Joaren laank hebt ze der stoan, wat zeg ik, wal bienoa veertig joar. Hier en zoa dat der 'n peperieke tuske oaver wat ooit was oetzoacht en de bladziden begunnen luk van kluur te verscheten. Veer verhuizingen hebt ze metmaakt en iederbod kwammen ze weer op de boekenplaank te stoan. De keender kwammen, wôrden groter en gungen de deur oet, de WP beuk wôrden meender broekt, stunden luk eenleustig in 'n hoek op de boavenste boekenplaank. Tot 'n joar of wat ledde. Ouns boekenbezit wôrden groter en op de boekenplaank was het passen en metten. Doarbie, en dat mot ie nich vergetten, 'n computer was der bie kommen. Nich alleen um op te typen of 'n spôlleke op te spôllen, mer ok as informatiebron.

Via internet konden wie en kônt wie de hele wereld rond en is met allemaal verschillende zoekmachines hoast alles te vinden op internet. Veurdar ie 'n deel van de WP oet de kast hebt, steet het al op het schearm.

Wikipedia is zoa nen digitalen encyclopedie dee duur alman kan wôrden roadpleegd en duur de gebroekers ok zôlf wôrdt anvuld en verbeterd. Dat wil zeggen dat wat der steet nich al-tied woar hoeft te wedden.

Ok de WP is met de tied met goan, ie kônt hem now ok digitaal anschaffen en hee is met 'n abonnement 'online' te roadplegen.

Ounze 20-delige serie van De Grote WP steet now in ne verhuusdeus in de hiel te wochten op aandere tieden. In dezôlfde deus zit ok de serie oaver de geschiedenis en de jaarbeuk.

Hee hef ok al 'n paar moal op Marktplaats stoan, eerst dachten ie dat hee toch wal 100 euro weerd was. Mer der bint der zoavôl van te koop. Dezôlfde beukenserie kôn ie bie wat leu al gratis ophalen. Bie een advertentie stun as argument: 'miene vrouw wet alles better.'

Wat 'n roemrucht eand van ne ooit belangrieke en kostbare inverstering.

Die ‘jeugd van nu’ in 1604

Vriendenboeken voor meisjes werden rond 1600 gebruikt om verliefdheden, liedjes of wijze raad te ‘delen’. Net als op Facebook of Twitter nu. Een van de mooiste ‘alba’ bevindt zich in kasteel Twickel.

door Gerard Lage Venterink

De boekjes vangen ‘wat toen in de lucht hing’, zegt Sophie Reinders. „Ze laten iets zien van wat jonge vrouwen toen bezighield. We kennen bijvoorbeeld uit lied-boeken wel veel liederen uit die tijd, maar in de vriendenboeken zie je liederen die vaker terugkomen en kennelijk populair waren. Zoals je op Facebook nu kunt zien welke van alle liedjes het meest populair zijn.”

De Neerlandica Sophie Reinders onderzoekt de vriendenboekjes voor een promotieonderzoek. Vrouwenalba of *alba amicorum*, zo als het toen heette. Maar achter die deftige benaming verbergt zich iets dat veel weg heeft van hedendaagse ‘social media’. „Zoals je nu een YouTube-filmpje linkt, maakte je toen tekeningen. Zoals je nu je favoriete groep of zanger deelt, schreef je toen een liedtekst in het boek. En wie toen goede raad gaf, zou nu naar een uitspraak of opiniestuk linken die vrienden zouden moeten lezen.”

Sociale media zijn minder nieuw, dan we denken, wil ze maar zeggen. „Want ook die vrouwenalba hadden al een sociale functie, waren net als Facebook deels privé maar ook deels publiek. Je liet er anderen in lezen en schrijven. En je kon er je omgeving mee laten zien dat je veel mensen kende.”

■ Cupido schiet een pijl ‘heet van brant’ op een minnaar. In het prachtig geïllustreerde vriendenboekje van Margaretha van Arnhem, uit de jaren 1604-1607, werd, net als in veel andere vrouwenalba, met thema's als verliefdheid gespeeld. afbeeldingen uit de collectie vrouwenalba van huis Twickel/ foto's Sophie Reinders

pakken van een pistool dood-schoot. Een ongeluk zoals dat vaker voorkwam. „De bronnen uit die tijd zitten opvallend vol met domme ongelukken van mensen die van paarden vallen, zichzelf dood-schieten of van een toren vallen.” Margaretha zou na dat tragische moment nooit in het huwelijk treden. „Het laatste spoor dat we van haar vinden is dat ze in de zogeheten Muurhuizen in Amersfoort woont. Het is niet bekend of ze zich daar als het ware uit de wereld teruggetrokken. Een soort damesstift was het niet.” Sophie Reinders probeert aan de hand van andere bronnen de levens van vrouwen met een vriendenboek zoveel mogelijk te reconstrueren. Waardoor de alba ook

beter ingebed worden in een verhaal over de samenleving waarin ze werden gebruikt. De boeken werden, anders dan bij de rondtrekkende mannen, thuis volgeschreven. En niet in het Latijn, dat niet voor vrouwen was weggelegd. Ze vertellen zo ook iets over de beperkingen waarmee jonge vrouwen rond 1600 te maken hadden. Maar tegelijk laten ze ook de ‘kleine vrijheden’ zien die ze wel hadden. En die ze vaak volop benutten. „Toen ik met het onderzoek begon, dacht ik dat die jonge dames niet veel anders deden dan een beetje borduren. Dat is niet zo. De boeken geven een - zeker ook gestileerd - beeld van een lieflijke, vrouwelijke wereld op de adellijke huizen. En dat in een tijd

van geloofstrijd en Tachtigjarige Oorlog. Maar anderzijds denk ik dat je de rol van die vrouwen niet moet onderschatten. Velen hadden thuis waarschijnlijk toch de broek aan. Als je de vriendenboeken leest, zie je dat het intelligente, sterke dames zijn. Margaretha leeft later gewoon op zichzelf in Amersfoort, heeft eigen middelen van bestaan. En iemand als Catharina van Eck, die in 't Stift Ter Hunnepe bij Deventer zat, schrijft en stamuleert de uitgave van piëtistische teksten. Ze grijpt de speelruimte die ze heeft voor eigen ideeën. En veel vrouwen trouwden twee, drie keer, verhuisden meer dan eens. Het zijn geen levens waarin niets gebeurt.” Over politiek gaan de boeken

■ Een knoop in de hals als middel tegen geroddel, uit het boekje van Sophia van Renesse: Ick wilde dat al die clappers tongen/ Aldus haeren hals ware gewrongen.

Een ‘wonderschoon’ vrouwenalbum

Het was een ‘dubbele schok’ toen ze een jaar geleden haar ontdekking deed, zegt ze. „Ik stond echt te dansen. Niet alleen dat een album waarvan vermoed werd dat het een mannenalbum was toch een vrouwenalbum bleek te zijn. Maar dat het tegelijk ook nog één van de allermost geïllustreerde is, die ik ken.”

Sophie Reinders is nog steeds een en al enthousiasme bij de gedachte aan de vondst. Ze kwam naar Twickel om de vijf vriendenboeken van omstreeks 1600 te bekijken, die daar worden bewaard. Twee daarvan van mannen. Twee van vrouwen en eenje waarvan aangenomen werd dat het van een man was. „Maar ik herkende direct dat het van een vrouw was. Onder andere aan de vele ‘handen’ op een bladzijde en het ontbreken van La-

■ De stamboom van Henrica van Arnhem, voorin haar vriendenboek.

tijnse teksten.” Het boekje was waarschijnlijk eigendom van Margaretha van Arnhem (1579-1651). De inscripties dateren uit de periode 1604-1607 toen ze op kasteel Kernhem woonde. Margaretha stamde uit een adellijk geslacht, dat in en om Arnhem belangrijke functies bekleedde. Of ze ooit op Twickel ge-

op kasteel Twickel

denten of belangrijke personen die ze ontmoetten, in schrijven. Een spreuk, een oproep tot dapperheid of een goede levensraad. Vaak in het Latijn en mooi geïllustreerd. Een vriendenboek gaf standing, onderstreepte het netwerk dat de eigenaar had. Bij vrouwenboekjes was de achtergrond niet veel anders. De uitvoering vaak wel. „Ze waren soberder. Er staan inscripties van meerdere vrouwen op een pagina. Ze willen vaak naast elkaar op een pagina staan”, zegt Reinders. Bovendien zijn de vrouwenalba meestal in de volkstaal en soms in het Frans geschreven. „Meisjes van adel gingen in die tijd – anders dan de jongens - niet naar de Latijnse school maar Franse les hadden ze wel.” De vrouwenboekjes geven niet alleen een beeld van de wereld

■ Een tekening uit het album van Henrica van Arnhem, waarin de risico's van verliefdheid worden vergeleken met het gevaar voor muggen, die om het kaarsvuur zwermen.

Te hooi en te gras

De Pvda ‘neugt oe’ over streektaal

De PvdA Overijssel houdt zaterdag in de bibliotheek in Hengelo een bijeenkomst over streektaal. De bijeenkomst gaat over de rol van streektaal. En vooral over de vraag hoe de Nedersaksische streektaalen in de toekomst beter op de kaart kunnen worden gezet. De inleiding wordt verzorgd door Jan Germs, werkzaam bij het Drentse Huus van de Taol. Aansluitend is onder leiding van Thea Kroese een paneldiscussie. Deelnemers daaraan zijn: de Twentse streektaalconsulent Harry Nijhuis van TwentseWelle, oud-gedeputeerde Jan Kristen en Hans Gerritsen, burgemeester van Haaksbergen en voorzitter van de Stichting Streektaal-Organisaties in het Nedersaksisch Taalgebied. De bijeenkomst begint om 14.00 uur. Toegang gratis.

Troebelen in de Twentse textiel

Dr. Wim H. Nijhof houdt vrijdag voor de Twentse Cultuurhistorische Vereniging een lezing over honderd jaar sociale strijd in de Twentse textiel. Nijhof schreef een boek over dit onderwerp. De lezing begint om 20.00 uur in De Schouw aan het Kerkplein in Almelo. Toegang niet-leden: vier euro.

Lezing Löwenhardt al komende zondag

De lezing die John Löwenhardt houdt over ‘Di gantse mispoche’ (de hele familie) is, anders dan vorige week stond aangekondigd, niet op zondag 22 september maar al komende zondag 22 februari. De lezing in de synagoge aan de Prinsestraat in Enschede begint om 15.30 uur. Toegang 7,50 euro (inclusief koffie).

Opgave kan via e-mail naar: vrienden@synagogeenschede.nl

De Regge in woord en beeld

Jan Dijkema houdt morgen voor de Vereniging Heemkunde Ambt Delden een lezing over de Regge. Dijkema gaat onder meer in op geschiedenis, natuur en landschap van de Regge. De rivier werd ruim honderd jaar geleden gekanaliseerd en verbreed. Veel bijzondere natuur verdwenen toen. Inmiddels is het Waterschap Vechtstromen volop bezig, zoveel mogelijk te herstellen. Dijkema voorziet zijn lezing van diabeelden, die een idee geven van cultuur en natuur langs de Regge. Dialezing over de Regge door Jan Dijkema, morgenavond in De Schöppe van café Assink in Hengevelde. Aanvang 20.00 uur, toegang gratis.